

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Εὐτυχήσας νὰ συνεργασθῶ ἐν τῇ συντάξει τοῦ περιοδικοῦ τούτου μετὰ τοῦ μακαρία τῇ λήξει γενομένου ἀοιδίμου ἰδρυτοῦ αὐτοῦ καὶ πρωθιεράρχου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μετὰ συγκινήσεως λαμβάνω τὴν γραφίδα, ἵνα χαράξω τὰς ἐπομένας γραμμὰς τοῦ τελευταίου κριτικοῦ καὶ βιβλιογραφικοῦ αὐτοῦ δελτίου, οὕτινος εὐθύς ἐξ ἀπαρχῆς ὑπῆρξα τακτικὸς συντάκτης, ἀφ' οὗ προηγουμένως διαδηλώσω καὶ ἐντεῦθεν τὴν βαθυτάτην μου θλίψιν ἐπὶ τῇ προώρῳ καὶ ὄλως ἀδοκίτῳ ἐξ ἡμῶν μεταστάσει τοῦ ἀνδρός, ὅστις κατηνάλωσεν ἑαυτὸν προσφέρων πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν κοινωνίαν τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἀπερχόμενος τοῦ κόσμου τούτου καταλείπει κενὸν μέγα καὶ πραγματικῶς δυσαναπλήρωτον. Τὸ κενὸν δὲ τοῦτο αἰσθάνεται εἴπερ τις καὶ ἄλλος ζωηρῶς ἢ ἑλληνικὴ θεολογία, ἥτις διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου στερεῖται οὐ μόνον τοῦ πρυτάνεως καὶ πρωτεργάτου, ἀλλὰ καὶ σπουδαίου προστάτου αὐτῆς. Αἰωνία σου ἡ μνήμη ἀξιωμακάριστε πάτερ καὶ ἀλησμόνητε φίλε!

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

SEPTUAGINTA, id est Vetus Testamentum graece juxta LXX interpretes, editit Alfred Rahlfs. Stuttgart. Privil. Württembergische Bibelanstalt. 1935. I. σελ. 1184, II σελ. 941. (Geb. RM. 11).

Ὅσοι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἠσθάνοντο τὴν ἔλλειψιν συγκεχρονισμένης καὶ ὄσον ἔνεστι ἀρτιωτέρας ἐγχειριδίου ἐκδόσεως τῆς μεταφράσεως τῆς Π. Δ. κατὰ τοὺς Ο', ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐγίνωσκον τὸ ὄνομα καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ κειμένου τούτου μνημειώδεις ἐργασίας τοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γοττίγγης καθηγητοῦ Rahlfs, ἐπληροφορήθησαν μετ' ἀνακουφίσεως τὴν ὑπὸ τῆς Βυρτεμβεργίου βιβλικῆς ἐταιρίας ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον δημοσίευσιν τῆς παρὰ τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρός φιλοπονηθείσης ἐκδόσεως. Ἐκ μὲν τῶν ὑπαρχουσῶν ἐγχειριδίων ἐκδόσεων τῶν Ο' οὐδεμία, οὐδὲ ἡ ἀρτιωτέρα (ἢ τοῦ Swete), δὲν ἱκανοποιεῖ ἐπαρκῶς τὸν μελετητὴν τῆς ἑλληνικῆς Π. Διαθήκης, ὃ δὲ Rahlfs ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ κορυφαῖος τῶν ἑβδομηκοντολόγων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. εἰς ὃν εἶναι εὐτύχημα ὅτι, ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἀποβιώσαντος γνωστοῦ ἐπεξεργαστοῦ καὶ

ἐκδότου τῆς ἑλληνικῆς Κ. Δ., Eb. Nestle, ἀνέθηκεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1918 τὸ ἔργον τοῦτο ἢ εἰρημένῃ βιβλικῇ ἐταιρεία. Καὶ εἶναι μείζον τὸ εὐτύχημα, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις εἰς τὴν ἐξερεύνησιν καὶ διακρίθωσιν τοῦ κειμένου τῶν Ο' ἀφιέρωσεν ὅλον τὸν βίον του, ἀπὸ δὲ τοῦ 1907 εἶχεν ἀναλάβει τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπὸ τῆς Γοττιγγίου ἐταιρείας τῶν ἐπιστημῶν ἀναληφθέντος «ἐγχειρήματος τῶν Ο'» (Septuaginta-Unternehmen) καὶ ἀόκνως εἰργάζετο μετὰ διαφόρων συνεργατῶν πρὸς παρασκευὴν μεγάλης κριτικῆς ἐκδόσεως τῶν Ο', ὁ ἀνὴρ, λέγω, οὗτος, προέλαβε νὰ ἀποπερατώσῃ καὶ δημοσιεύσῃ δέκα μόλις ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του τὴν μετὰ χεῖρας ἐγχειρίδιον ἔκδοσιν. Προφανῆς λοιπὸν καὶ ἐκ τῶν προτέρων ὑπάρχει ἡ ἀξία τοῦ ἔργου τούτου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἀποστάλαγμα ὑπερτεσσαρακονταετῶν μόχθων. Ἡ δὲ ἀξία αὐτοῦ καθίσταται προφανεστέρα λαμβανομένου πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ἔνεκεν τῶν ὑπὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου δημιουργηθειῶν ἐν Γερμανίᾳ συνθηκῶν παρεκωλύθη ἢ συμπλήρωσις τῆς μεγάλης κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ Rahlf's, ἧς μέχρι τοῦδε μόνον τρία βιβλία ἔχουσι δημοσιευθῆ'. Οὕτω προδιατεθειμένοι ἀνελάθομεν τὴν μελέτην τοῦ παρόντος ἔργου, προκειμένου μάλιστα νὰ ἐπιμεληθῶμεν τῆς 6' ἐκδόσεως τοῦ κειμένου τῶν Ο' τῆς Ἀδελφότητος τῆς «Ζωῆς», καὶ ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι αἱ προσδοκίαι ἡμῶν δὲν παρέμειναν ἐκ τῆς μελέτης ταύτης ἀδικαίωτοι.

Τοῦ ἔργου προτάσσεται εἰσαγωγή περιλαμβάνουσα βραχὺν πρόλογον τῶν ἐκδότων καὶ τῆς ἐν λόγῳ βιβλ. ἐταιρείας, ἐννεασέλιδον ἱστορίαν τοῦ κειμένου τῶν Ο' καὶ ἐξήγησιν τῶν σημείων καὶ τῶν συντμήσεων γερμανιστί, ἀγγλιστί καὶ λατινιστί. Ἐπιτεταί τὸ κείμενον, ὅπερ στηρίζεται κυρίως μὲν ἐπὶ τῶν τριῶν μεγάλων κωδίκων, τῶν ΒΣΑ, πολλαχοῦ δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλων μαρτύρων τῆς παραδόσεως αὐτοῦ, παρατιθεμένων κατὰ τῶν κυριωτέρων διαφορουσῶν γραφῶν καὶ ἄλλων σχετικῶν παρατηρήσεων τοῦ ἐκδότου. Ἐν τισὶ βιβλίσις παρατίθεται διπλοῦν κείμενον οἷον ἐν τῷ Ἰησ. Ναυῆ καὶ τοῖς Κριταῖς τὸ τῶν Α καὶ Β, ἐν τῷ Τωβίτ τὸ τε κοινὸν κείμενον (BA) καὶ τὸ τῶν Σ, καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ τὸ τῶν Ο' καὶ τοῦ Θεοδοτίωνος. Καὶ ἐν μὲν τῷ Α' τόμῳ παρατίθενται τὰ ἱστορικὰ βιβλία τῆς Π. Δ., συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Μακκαθαίων καὶ δὴ καὶ τοῦ Δ' Μακκ., ἐν δὲ τῷ Β' τόμῳ περιλαμβάνονται τὰ διδακτικὰ καὶ προφητικὰ βιβλία, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἀπόκρυφον Ψαλτήριον τοῦ Σολομώντος. Ἡ 3η ἐργασία ἔχει ἐκτελεσθῆ μετὰ παραδειγματικῆς ἐπιμελείας καὶ φέρει πράγματι τὴν σφραγίδα τῆς πείρας, τῆς φιλολογικῆς μορφώσεως καὶ τοῦ κύρους τοῦ ἀειμνήστου ἐκ-

δότου. Πρὸς τοὺς ἄλλοις, εἶχεν οὗτος πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἐπωφελήθη καὶ τὰς πρὸ αὐτοῦ ἐργασίας, τὰς τε κριτικὰς καὶ τὰς γλωσσικὰς, ποιεῖται ὅμως καὶ αὐτὸς οὐκ ὀλίγας διορθώσεις καὶ τούτου καὶ ἐκείνου τοῦ εἶδους, καὶ δὴ περὶ τὴν στίξιν, κατὰ τρόπον διευκολύνοντα ἐν πολλοῖς τὴν κατανόησιν τοῦ κειμένου. Ἐπίσης ἐπήνεγκεν οὗτος ἐνιαχοῦ καὶ μεταρρῦθμισιν τῆς ἀριθμήσεως τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν στίχων, καὶ δὴ οὐ μόνον ἐν τοῖς λεγομένοις Πρωτοκανονικοῖς, κατὰ συμμόρφωσιν πρὸς τὸ Μασορ. κείμενον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἀναγιγνωσκομένοις διβλίοις. Πρὸς τοὺς ἄλλοις ἀξία προσοχῆς καὶ ἀναδείξεως ἢ ἐπίσης οὐκ ὀλίγον διευκολύνουσα τὴν κατανόησιν τοῦ κειμένου παράθεσις αὐτοῦ κατὰ παραγράφους καὶ λογικὰς ἐνότητας ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ, τῶν ποιητικῶν κειμένων κατανερομένων εἰς στίχους. Ἰδιαιτέρως δὲ καὶ εὐχαρίστως σημειοῦμεν τὴν πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμῶν Ψαλτήριον προσέγγισιν τῆς ἐκδόσεως ταύτης.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένον ἀτελειῶν, ὧν αἱ πλείσται τυγχάνουσι συναφεῖς πρὸς τὰς πασιγνώστους καὶ πολλαπλᾶς, πολλάκις δὲ καὶ ἀνυπερβλήτους δυσχερείας τοῦ κειμένου τῶν Ο', δυσχερείας ἀγνώστους εἰς τοὺς ἐκδότας οὐ μόνον τῶν παλαιῶν ἑλληνικῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ τῶν πλείστων κειμένων τῆς ἑλληνικῆς Κ. Διαθήκης. Τοιαύτας ἐλλείψεις ἐσημείωσαν ἄλλοι τε καὶ δὴ καὶ ὁ Katz ἐν τῇ διεξοδικῇ διβλιοκρισίᾳ αὐτοῦ ἐν τῇ Theolog. Literaturzeitung (25 Ἰουλ. 1936, ἀρ. 15/16), παρατηρήσαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς. Οὕτω π. χ. μία ἑλλειψὶς τῆς παρούσης ἐκδόσεως εἶναι ἔτι ἐν τῷ προλόγῳ δὲν ἐξηγεῖ ἐπαρκῶς εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν μέθοδον τῆς ἐργασίας αὐτοῦ. Ἐπίσης παρατηρήσαμεν, ὅτι ἡ στίξις εἶναι μὲν ἐπιτυχεστέρα τῶν πλείστων ἐκδόσεων τῶν Ο' καὶ δὴ καὶ τῆς τοῦ Tischendorf καὶ τῆς τοῦ Swete καὶ διευκολύνει τὴν κατανόησιν τοῦ κειμένου, ὡς εἶπομεν, πολλάκις δ' ὅμως ἐλέγχεται πλημμελῆς (πρβ. Κριτ. ιη' 3, Α' Παραλειπ. ιζ' 6, 10, Ἑσθ. θ' 27, Σοφ. Σειρ. μζ' 7, Ἀμώς ε' 1 2 κλπ.). Ἐπίσης ἐσημείωσαμεν οὐκ ὀλίγας προτιμήσεις γραφῶν ἢ διορθώσεις εἴτε αὐτοῦ τοῦ Rahlfs εἴτε ἄλλων υἱοθετουμένας ὅπ' αὐτοῦ (πρβ. Α' Ἑσθρ. α' 33, Παροιμ. ζ' 36, Σειρ. λα' 2 μθ' 10, Ἰώβ ιθ' 26 κλπ.). Ἐνιαχοῦ δ' ἔχουσι παρεσφρήσει καὶ ἀδόκιμοι γραφαὶ (ὄσον φιλονεικία, φιλονεικεῖν, ἀντί φιλονικία καὶ φιλονικεῖν, μιγνῦναι ἀντί μειγνῦναι, ζωργεῖα ἀντί ζωργία, θημωνία ἀντί θημωνία, ταμίειον ἀντί ταμειῶν, πρόϊμος ἀντί πρώϊμος κλπ), δὲν ἐλλείπουσι δὲ οὐδὲ τυπογραφικὰ λάθη, ἐλάχιστα σχετικῶς.

Ἄλλὰ τί εἶναι αἱ ἀτέλειαι αὗται προκειμένου περὶ ἐνὸς ἄθλου, οἷος

εἶναι πράγματι ἡ συγκρότησις ἐκδόσεως, ἣτις δύναται νὰ λογισθῆ ὡς ἡ ἀρίστη οὐ μόνον τῶν ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ δὴ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἔκπαλαι δημοσιευθεισῶν; Εὐτυχῶς πρὸς τὴν σχετικὴν ἀριότητα τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκδόσεως ταύτης συμβαδίζει καὶ ἡ ἀριότης τῆς μορφῆς αὐτῆς ἀπὸ ἐπόψεως καὶ ἐκλογῆς χάρτου καὶ στοιχείων καὶ ἐκτυπώσεως. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις, εἰς ἃ προσθετέον καὶ τὸ εὖωνον τοῦ βιβλίου (δύο τόμοι λινόδετοι καὶ παραδοτέοι εἰς Ἀθήνας τιμῶνται μόνον μάρκων 11), ὀφείλονται χάριτες εἰς τὴν βιβλικὴν ἐταιρίαν τῆς Βυρτεμβέργης, ἣτις ἔχει δημοσιεύσει καὶ τσαυτάς ἄλλας βιβλικὰς ἐκδόσεις, ἐν αἷς καὶ αἰ ὑπὸ τοῦ E. b. Nestle, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐπιμελῶς ἐπεξεργασμένα ἐκδόσεις τῆς ἐλληνικῆς Κ. Διαθήκης. Ἰδιαιτέρως ὀφείλει χάριτας εἰς τε τὸν ἀείμνηστον ἐκδότην καὶ εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐταιρίαν ἡ ἐλληνικὴ Ἐκκλησία διὰ τὴν πολύτιμον ταύτην πρὸς βελτίωσιν τοῦ κειμένου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Βίβλου συμβολήν, ἣν αἰσθάνεται καὶ ὡς ἰδιαιτέραν πρὸς αὐτὴν δωρεάν. Τὰς χάριτας δὲ ταύτας ὀφείλει πρὸ παντὸς νὰ ἐμολογήσῃ ὁ χαράσων τὰς γραμμὰς ταύτας οὐ μόνον ὡς ἀσχολούμενος εἰδικῶς περὶ τὴν ἐλληνικὴν Π. Διαθήκην, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐτυχήσας νὰ εὑρῆ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ τὴν ἐτέραν τῶν κυρίων θάσεων τῆς ὑπ' αὐτοῦ φροντισθείσης ἐκδόσεως τῶν Ο'. τῆς ἀδελφότητος τῆς «Ζωῆς».

Π. Ι. ΜΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

J. Lippl und Joh. Theis, Die Zwölf kleinen Propheten übersetzt u. erklärt. I. Hälfte Bonn. 1937. P. Hanstein (σελ. XII + 227). H. Junker, Die zwölf kleinen Propheten übersetzt u. erklärt. II Hälfte. Bonn 1938. P. Hanstein (σελ. XIII + 229).

Γοργῶς, παρὰ τὸ ἀντίξοον τῶν περιστάσεων ἐν Γερμανίᾳ, προβαίνει ἡ συμπλήρωσις τῆς ὑπὸ τῶν ῥωμαιοκαθολικῶν καθηγητῶν Feldmann καὶ Herkenne ἐκδιδομένης ἀπὸ τινῶν ἐπὶ αἰσιρῶν ὑπομνημάτων εἰς τὴν Π. Διαθήκην, ἣτις ἀπὸ τοῦ τύπου τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς προσνομάζεται Bonner Bibel καὶ περὶ ἧς πολλακίς ἐλάττομεν ἀφορμὴν νὰ ὀμιλήσωμεν ἐν τῷ παρόντι βιβλιογραφικῷ δελτίῳ. Μετὰ χειρὰς ἔχομεν τὰ ἀνωτέρω σημειούμενα καὶ εἰς γνωστὸς ἐρμηνευτὰς ὀφειλόμενα ὑπομνήματα εἰς τὸ Δωδεκαπρόφητον, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει τοὺς ἕξ πρῶτους ἐλάσσονας προφήτας, τὸ δὲ δεύτερον τοὺς λοιποὺς ἕξ. Τοῦ πρῶτου ὑπομνήματος προτάσσεται γενικὴ εἰσαγωγή εἰς τὸ Δωδεκαπρόφητον, ἐκάστου δὲ προφήτου ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ὑπομνήμασι προτάσσεται ἐμπεριστατωμένη εἰσαγωγή καὶ ἔπεται πιστὴ καὶ βέβουσα μετά-

φρασις μετὰ δαφιλῶν σχολίων ἐρμηνευτικῶν. Ἐν τε τῇ ἐξετάσει τῶν εἰσαγωγικῶν ζητημάτων καὶ ἐν τῷ κριτικῇ τοῦ κειμένου καὶ τῇ ἐρμηνείᾳ τολμηρότερος τῶν ἄλλων ἀναδεικνύεται ὁ Lippl, συντηρητικώτερος δ' ὁ Theis. Καθόλου δ' εἶπεν ἡ ἐνταῦθα παρεχομένη ἐπεξεργασία τῶν μικρῶν, ἀλλὰ δυσλήπτων τούτων βιβλίων τῆς Π. Δ. προδίδει τελείαν κατοχὴν τῶν πολυαριθμῶν κριτικῶν τε καὶ ἱστορικῶν καὶ λοιπῶν ἐρμηνευτικῶν προβλημάτων αὐτῶν, ὡς καὶ τῆς ὑπαρχούσης πλουσιωτάτης βιβλιογραφίας, καὶ διεξάγεται μετὰ νηφαλλοῦ ὀξυνοίας καὶ φιλολογικῆς ἀκριθείας καὶ μετὰ πάσης ἐμβριθείας, συνδυαζούσης ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ σχετικὴν αὐτοτέλειαν ἀπὸ τῆς προγενεστέρας ἐρεύνης μετὰ σεβασμῶ πρὸς τὴν παράδοσιν. Ἰδιαιτέρας δὲ προσοχῆς ἀξίον τυγχάνει μάλιστα τὸ ὑπόμνημα τοῦ Junker (εἰς ὃν ὀφείλομεν καὶ ἀξιόλογον ὑπόμνημα εἰς τὸ Δευτερονόμιον), ὅστις ἀνέλαθε καὶ τὸ χαλεπώτερον ἔργον, τὸν ὑπομνηματισμὸν δηλ. τῆς δευτέρας ἐξᾶδος τῶν ἐλασσόνων προφητῶν, καὶ τοῦ ὁποίου περισπύδαστοι εἶναι ἐνταῦθα, πρὸς τοὺς ἄλλοις, καὶ αἱ κριτικαὶ ἐπὶ τοῦ κειμένου, μάλιστα τῶν προφητῶν Ναοὺμ καὶ Ἀβδακούμ, παρατηρήσεις, ὅσων καὶ ἐὰν διαφωνῇ τις πρὸς τινὰς τούτων. Ἰδιαιτάτα χρήζει ἀναδείξεως ἢ μετὰ δεξιότητος ἀσκουμένη ἐνταῦθα θρησκευτικὴ ἐμβάθυνσις εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν ἐλασσόνων προφητῶν, εἰς ἣν εὐλόγως ἐνασμενίζουσιν καὶ οἱ τρεῖς ἐρμηνευταί. Συνελόντι εἶπεν τὰ ὑπομνήματα ταῦτα παρέχουσι πολύτιμον συμβολὴν εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ἐν πολλαῖς γριφώδους περιεχομένου τοῦ Δωδεκαπροφήτου καὶ περιποιῶσι τιμὴν εἰς τὴν καθολικὴν ἐπιστήμην, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν γερμανικὴν.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Emil Brunner, Wahrheit al Begegnung. Sechs Vorlesungen über das christliche Wahrheitsverständnis. Furche Verlag. Berlin. 1938 σελ. 155 (Μ. 4).

Τοῦ μετὰ χεῖρας ἔργου τοῦ γνωστοῦ συστηματικοῦ θεολόγου τῆς Ζυρίχης ὑπόκεινται ὡς βᾶσις 6 μαθήματα «περὶ τῆς ἀντιλήψεως τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας» διδασκόμενα ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1937 ἐν Οὐψάλλῃ τῆς Σουηδίας τῇ προσκλήσει τοῦ κληροδοτήματος Olaus-Petri. Τοῦ μὲν α' μαθήματος τὸ θέμα εἶναι «ἀντικειμενοκρατία καὶ ὑποκειμενοκρατία ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Χριστιανισμοῦ» (σ. 9—31), ἐν δὲ τῷ β' μαθήματι ἐξετάζεται «ἡ ἀντίληψις τῆς βιβλικῆς ἀληθείας» (32—58), ἐν τῷ γ' «ἡ ἀντίληψις τῆς βιβλικῆς ἀληθείας καὶ ἡ περὶ δικαιοσύνης διδασκαλία» (59—79), ἐν τῷ δ' καὶ ε' «ἡ ἀντίληψις τῆς βιβλικῆς ἀληθείας καὶ ἡ διδασκαλία» (80—127) καὶ ἐν τῷ

ς' ὁ λόγος εἶναι «περὶ τῆς ἀντιλήψεως τῆς βιβλικῆς ἀληθείας ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν» (128—155). Ὁ Brunner ἀναχωρῶν ἀπὸ τῆς γνώμης, ὅτι ἡ κρατοῦσα περὶ εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀντιλήψις διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας καταγομένης ὀλεθρίας κατ' αὐτὸν ἀντιθέσεως μεταξὺ ἀντικειμενικότητος καὶ ὑποκειμενικότητος, ἧς ἀντιθέσεως τὴν ἄρσιν ἐπιζητεῖ, ἐπιτίθεται μετὰ σφοδρότητος ἐναντίον τῆς προτεσταντικῆς ὀρθοδοξίας, εἰς τὴν πίστιν τῆς ὁποίας ἀντιτάσσει τὴν κατ' αὐτὸν βιβλικὴν πίστιν.

Ἐποκλήρου τῆς ἱστορίας τῆς χριστιανικῆς θεολογίας καὶ τῆς ἐκκλησίας διατελοῦσης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς εἰρημένης ἀντιθέσεως, ἡ ἐν λόγῳ ὀρθοδοξία μετὰ τῆς ἐν αὐτῇ κρατούσης συγχύσεως «λόγου τοῦ Θεοῦ» καὶ «διδασκαλίας» ἀποτελεῖ κατ' αὐτὸν τὴν σπουδαιστάτην μορφήν τῆς ἀντικειμενοκρατίας καὶ καθολικίζει κατ' οὐσίαν, καθ' ὅσον ἐν αὐτῇ «ἡ ἅγια Γραφή ἀπέβη... τὸ σύνολον τῆς ἀποκεκαλυμμένης διδασκαλίας». Καὶ ἐν τούτοις, λέγει, «ἐν τῇ Βίβλῳ ἡ ἀμοιβαία σχέσις Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου δὲν ἐξελισσεται ὡς διδασκαλία, ἀλλὰ γίγνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐπὶ τούτῳ παρεμβαίνει ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἱστορίαν ἐνσάρκωμενος ἐν τῷ Ἰ. Χριστῷ, ὅστις ἀποτελεῖ αὐτὸν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ ἀλήθεια, περὶ ἧς λαλεῖ ἡ Γραφή, εἶναι πάντοτε γένεσις, ἱστορία τῆς συναντήσεως τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου». Καὶ δὲν ἐν νοεῖ μὲν, τοῦτο ἀναδεικνύων ὁ Brunner, ὅτι δύνανται τὰ ἐν τῇ Βίβλῳ ἐξιστορούμενα σωτηριώδη γεγονότα νὰ ποχωρισθῶσι τῆς μορφῆς τῆς διδασκαλίας, φρονεῖ δ' ὁμοῦς ὅτι πρέπει «γεγονότα» καὶ «λόγοι τοῦ Θεοῦ» ἀφ' ἑνὸς καὶ «διδασκαλία ἀφ' ἑτέρου νὰ διακρίνωνται ἀπ' ἀλλήλων. Ἰδιαιτέρως σημειοῦμεν τὴν ἐνταῦθα παρατηρουμένην εὐνοϊκὴν μεταστροφὴν τοῦ Br. ἐναντι τοῦ «εὐσεβισμού» (Pietismus).

Παρὰ δὲ τὴν ριζικὴν διαφωνίαν ἡμῶν πρὸς οὐκ ὀλίγας ριζοσπαστικὰς ἰδέας, ἃς ἀναπτύσσει ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν τε λεπτότητα τῶν παρατηρήσεων καὶ τὴν ὀρθότητα πολλῶν ἐξ αὐτῶν, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ τὴν ἔστω πολλάνικαι καὶ ἀρνητικὴν ὠφέλειαν, ἣν καθόλου εἰπεῖν ἀποκομίζει ἐντεῦθεν ὁ ὀρθόδοξος ἀναγνώστης.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

H. Clavier, La pensée religieuse de Vinet. 1938 Fischbacher. Paris (σ. 228).

Ἐν τῇ μονογραφίᾳ ταύτῃ, ὡς δάσις τῆς ὁποίας ὑπόκεινται 7 μαθήματα διδαχθέντα ἐν τοῖς γερμανικοῖς πανεπιστημίοις τοῦ Giessen καὶ τοῦ Marburg κατὰ Μάϊον τοῦ 1934 ὑπὸ τοῦ H. Clavier καθη-

γητοῦ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ θεολογικῇ σχολῇ τοῦ Montpellier, ἐξετάζεται μετὰ παμμεροῦς κατανοήσεως τοῦ θέματος ἡ θρησκευτικὴ ἰδεολογία τοῦ ἐπιφανοῦς Γαλλοελβετοῦ θεολόγου τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος Ἀλεξάνδρου Vinet, ὅστις, καὶ ἐὰν μὴ δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν Αὐγουστίνον καὶ τὸν Δούθηρον καὶ τὸν Καθῆτον, ὡς ἠθέλησάν τινες τῶν θαυμαστῶν του, πάντως ὑπῆρξε σπουδαία θρησκευτικὴ καὶ προσωπικότης καὶ ὡς ῥηξικέλευθος θεολόγος ἤσκησε καὶ ἐξακολουθεῖ ἀσκῶν ζωηρὰν ἐπίδρασιν ἐν τῷ προτεσταντικῷ κόσμῳ, μάλιστα δὲ τῷ γαλλικῷ, ἀναγνωρίζομενος ὡς προτεργάτης τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ θρησκευτικῇ Μεταρρυθμίσει: (reforme de la Reforme), διὸ καὶ δικαίως ἐστήθη ὁ ἀνδρὶς αὐτοῦ ἐν Λωζάνῃ. Ὁ ὀρθόδοξος ἀναγνώστης τῆς ἀξιολόγου ταύτης μονογραφίας ἔχει πολλὰ νὰ διδαχθῇ καὶ νὰ ἐμπνευσθῇ ἀπὸ τῆς προσωπικότητος τοῦ Vinet, ἔσον μεγάλη καὶ ἐὰν εἶναι ἡ ὁμολογιακὴ ἀπόδοσις ἢ χωρίζουσα ἐκείνον ἀπὸ τούτου.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Τὰ κάτωθι δύο μικρὰ κριτικὰ σημειώματα εἶχον δοθῆ παρὰ τοῦ ἀεμνήστου Πρωθιεράρχου εἰς τὸν προϊστάμενον τοῦ τυπογραφείου τῆς «Θεολογίας», χωρὶς τὸ σῦνθηες Χ. ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

O. P. Scherbowitz-Wetzer, *The See and the Oriental Churches in the post-war period*, ἐν τῷ περιοδ. *The Catholic historical review*, 1938, τόμ. XXIII, σ. 427—445. Μετὰ σύντομον ἀφήγησιν τοῦ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως σχίσματος, οὕτινος τὰς αἰτίας ἐπιρρίπτει ἀδίκως εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὁ σ. ἐκτίθησι τὰς κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον ἐνεργείας τοῦ Πάπα Ρώμης Πίου ια' πρὸς προσηλυτισμὸν τῶν Ἀνατολικῶν.

Marcel Richard, Léonce et Pamphile, ἐν τῇ *Revue des sciences philosophiques et theologiques*, 1938, τόμ. XXVII, σ. 27—52. Ὁ σ. ἐξετάζει τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων τοῦ Παμφίλου ὅστις θεωρεῖται ὅτι ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Λεοντίου Βυζαντίου. Ὁ σ. ἀμφισβητεῖ τὸ τελευταῖον τοῦτο προσδιορίζει δὲ τὸν χρόνον τῆς συγγραφικῆς αὐτοῦ δράσεως κατὰ τὰ ἔτη 557—630. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ περιπτώσει ὁ Πάμφιλος οὗτος εἶναι διάφορος τοῦ Ἱεροσολυμίτου Παμφίλου, ὅστις ἦτο φίλος Κοσμά τοῦ Ἰνδικοπλεύστου.